

GLOBALIS EGYENLŐTLENSÉG ÉS NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSPOLITIKA A KATOLIKUS TÁRSADALMI TANÍTÁS TÜKRÉBEN

SZIGETVÁRI TAMÁS

Az egyes nemzetgazdaságok teljesítménye közötti különbség régóta foglalkoztatja a közgazdasági gondolkodást, az okok és az egyenlőtlenség csökkentésének lehetősége kapcsán azonban jelentősek a nézetkülönbségek. A katolikus egyház az elmúlt évszázadban számos alkalommal megnyilatkozott társadalmi kérdésekben, ezen belül a társadalmi és globális egyenlőtlenség jelensége és lehetséges kezelése kapcsán is. Tanulmányunkban a globális egyenlőtlenség és elméleti magyarázatainak vizsgálata után bemutatjuk a katolikus tanítás megközelítésének sajátosságait is, illetve az egyháznak a nemzetközi fejlesztéspolitikával kapcsolatos nézetének néhány sarkalatos pontját.

BEVEZETÉS

Tanulmányunk első részében röviden áttekintjük a világgazdaságban tapasztalható egyenlőtlenség alakulását, részben a történelmi gyökerek, részben a jelenlegi trendeknek az empirikus adatokra támaszkodó bemutatásával. Ennek kapcsán kitérünk néhány módszertani kérdésre is, ami alapvetően meghatározza, hogyan értékelhetjük az egyenlőtlenség alakulásának irányát. A globális egyenlőtlenséget magyarázó különböző elméleti megközelítések azonban igen eltérően értékelik az okokat és a hatásokat. A katolikus tanítást a főbb dokumentumok, elsősorban pápai enciklikák elemzésével mutatjuk be. Ennek kapcsán érdekes kérdés, hogy vajon az egyházi megnyilatkozások melyik magyarázó elmélet megközelítését teszik magukévá. Végül a nemzetközi fejlesztéspolitikát mutatjuk be röviden, ami a globális egyenlőtlenség csökkentését célozza, azonban a konkrét fejlesztési programok olykor vitatható módszereket követnek. A tanulmány záró része az ennek kapcsán kifejtett egyházi véleményt mutatja be.

1. VILÁGGAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉG ÉS ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEI

Az egyenlőtlenség kérdése régóta foglalkoztatja a közgazdászokat, az utóbbi időben azonban sok tekintetben a közgazdasági gondolkodás homlokterébe került. Bár talán Piketty műve¹ vált csak a közgazdász körökön kívül is a nagyobb visszhangot és vitát kiváltó munkává, a globalizáció

¹ Piketty, T. (2013): *A Tőke a 21. században*. Kossuth Kiadó, Budapest

negatív és pozitív hatásaival foglalkozó szakirodalom rendszeresen foglalkozik a globális egyenlőtlenség kialakulásának okaival és alakulásával.

A globális egyenlőtlenség kialakulásának történelmi gyökerei már a középkor végén megjelentek, Nyugat-Európában már ekkor más régiókat meghaladó növekedési ütem volt tapasztalható, ami a 15. századi felfedezések (gyarmatosítás) követően tovább gyorsult, de a 18. századot követően, az ipari forradalommal vált igazán meghatározóvá [Maddison, 2008]. Hogy miért lehettek egyes országok sikeresebbek, és miért maradtak le mások, annak könyvtárnyi szakirodalma van, amelyek kulturális, történelmi, intézményi okokat is felsorolnak az eltérő fejlődési utak magyarázatául.² A megszilárduló gyarmatbirodalmak mindenesetre tovább erősítették a gyarmati típusú munkamegosztás kialakulását, amelyben a fejlett ipari és a gazdasági fejlődés szempontjából visszamaradott nyersanyagtermelő országok munkamegosztása az egyes gyarmatbirodalmakon belül fejlődött ki. A kitörés és felzárkózás kapcsán ugyan számos pozitív példa sorolható³, összességében azonban a fejlődő országok felzárkózása nem volt sikeres, a jövedelmi különbség a világ gazdagabb és szegényebb része között inkább nőtt, mint csökkent.

Valójában a világban jelen lévő egyenlőtlenséget különböző szinteken mérhetjük, ami miatt teljesen eltérő következtetéseket vonhatunk le arról, hogy az elmúlt időszakban vajon csökkent, vagy nőtt az egyenlőtlenség a világban [Milanovic, 2007]. Egyik lehetőség, hogy az országok egy főre jutó bruttó hazai termékét (GDP), vagy ma más inkább jövedelmét (GNI) hasonlítjuk össze, súlyozatlanul. Ez alapvetően nem a globális, inkább a nemzetközi egyenlőtlenséget méri, hiszen országokat hasonlít össze. Ráadásul, mivel nem súlyozza az adatokat, így egy kis ország esetében történő jövedelemváltozás egyenértékű egy nagy népességű országban bekövetkező változással, jöllehet hatásuk nyilvánvalóan eltérő. A népességgel súlyozott számítási mód éppen ezért pontosabb megközelítést ad, de ez még mindig inkább a nemzetközi egyenlőtlenséget méri, hiszen ország szintű adatokat hasonlít össze. A globális egyenlőtlenséget valójában a személyek vagy háztartások szintjén tudnánk mérni, vagyis a világnépesség jövedelmi különbségeinek összehasonlításával, ami azonban módszertanilag jóval nehezebb.⁴ Az egyenlőtlenség változásának mérése alkalmas lehet a növekedési ráták összehasonlítása, vagy a háztartásra, illetve országok esetében a GDP értékekre számított Gini-koefficiens⁵ is.

A GDP éves átlagos növekedési rátáját tekintve a 20. század második felében (1950 és 2000 között) a fejlődők 4,1%-os növekedése meghaladta a fejlettek 3,3%-os növekedési ütemét⁶. Ez

2 Érdekes képet ad a történelmi háttérrel pl. Landes [1999], míg az intézményi tényezők fontossága mellett érvel Acemoglu-Robinson [2013].

3 Ilyen pl. a gyarmati sorból függetlenné vált Egyesült Államok, a kényszerű világgazdasági integráció ellenére gyorsan felzárkózni képes Japán, vagy más távol-keleti országok (pl. Dél-Korea, Tajvan), amelyek a 20. század második felében képesek voltak a fejlett országok közé kerülni.

4 Módszertani nehézséget jelent, hogy nemcsak a jövedelmek, de a költségek is eltérőek, így a jövedelmek vásárlóerejét kell összehasonlítani (PPP), továbbá eltérőek a fogyasztási szokások, a háztartás-méretek stb. is.

5 A Gini-koefficiens értéke 0 és 1 (vagy újabban gyakori a 0 és 100) közötti értéket vehet fel, ahol a 0 érték a teljes egyenlőséget, az 1 a teljes egyenlőtlenséget jelenti. Jellemző módon a kisebb társadalmi egyenlőtlenségek jellemezte (pl. skandináv) országoknál akár 0,3 alatti, az egyenlőtlenebb pl. afrikai államok esetében 0,6 fölötti érték jellemző.

6 A fejlett országok csoportja nagyjából az OECD tagállamokat fedi le, míg a többi ország a fejlődők közé sorolt. Részletesebb leírás, illetve az adatok forrása: Maddison [2001].

alapján azt mondhatjuk, csökkent a különbség fejlettek és fejlődők között. A fejlettség mérésére azonban inkább az egy főre jutó GDP/jövedelem értékét szoktuk használni, így az adott időszak népesedési folyamatait is figyelembe kell venni. Itt a fejlettek 0,8%-os éves átlagos népességnövekedésével a fejlődők 2%-os növekedése áll szemben. Vagyis a fejlődő országok népessége 2,5-szer gyorsabban nőtt, mint a fejlett országoké. Így az egy főre jutó jövedelem az elmúlt öt évtizedben a fejlettek esetében 2,8%-kal nőtt évente, míg a fejlődők esetében 2,2%-os volt a növekedési ütem. A fejlettek tehát „gazdagabbak” lettek, mint a fejlődők, a különbség innen nézve tehát növekedett.

De a növekedési különbségek mellett más mutatók is az egyenlőtlenség emelkedésére utalnak. A Gini-koefficiens alapján a nemzetközi (ország szinten mért) egyenlőtlenség az 1950-es 0,44-es szintről 2000-re 0,54-re nőtt [Milanovic, 2007: 40]. Ez elsősorban az országcsoportok szintjén tapasztalt növekedési különbségeknek tudható be. A fejlett országok – ahol az elmúlt öt évtizedben erőteljes konvergencia ment végbe a csoport államai között – mára relatív homogén országcsoportot alkotnak, életszínvonaluk, növekedési ütemük, gazdasági intézményrendszerük és politikai berendezkedésük alapján is. A fejlődő országokról mindez korántsem mondható el. A több mint 180 ország rendkívül heterogén csoportot alkot, bár regionálisan nézve már nagyobb homogenitás jellemzi őket. A gazdasági növekedést tekintve az ázsiai országok jelentős része rendkívül gyors növekedési ütemet produkált, Afrika ugyanakkor csaknem stagnált, míg Latin-Amerika ingadozó teljesítményt mutatott. A különböző időszakok között is kimutathatók eltérések: míg a hetvenes évek közepéig a felzárkózás volt jellemző a fejlődőknél, az utána következő időszakban ez csak a kelet-ázsiai országcsoportra volt elmondható, a fejlődő országok jelentős csoportja ugyanakkor egyre inkább lemarad a globális versenyben, és marginalizálódik a világgazdaságon belül.

Az egyenlőtlenség növekedése nemcsak az országok szintjén mutatható ki, hanem a háztartások szintjén is. Az egyenlőtlenség ebből a szempontból még jelentősebb: a világ-szinten mért Gini-koefficiens 0,7 körül van, ami jóval magasabb, mint a világ bármely országának belső egyenlőtlensége, és meghaladja az 1950-es évekre jellemző 0,65-ös értéket is [Milanovic, 2009]. De az egyenlőtlenség növekedése más módon is alátámasztható: míg 2010-ben a világ 388 leggazdagabb emberének a vagyona volt akkora, mint a legszegényebb 3,6 milliárdnak (azaz a Föld fele lakosságának) együttvéve, 2015-ben ezt már a 62 leggazdagabb vagyona tette ki. A 62 leggazdagabb ember vagyona 45%-kal nőtt az elmúlt 5 évben, 1220 milliárd dollárról 1760 milliárd dollárra. Ugyanebben az időszakban a világ szegényebb felének összvagyonja 38%-kal csökkent. Az ezredforduló óta megvalósult vagyonnövekedésnek mindössze 1%-a jutott a világ szegényebb felének, míg a fele a leggazdagabb 1%-é lett [Oxfam, 2016].

Összességében mind a fejlődő, mind a fejlett országok jelentős részénél a jövedelmek polarizálódása, az országon belüli egyenlőtlenség növekedése jellemző. Évtizedek óta a fejlett országokban a legmagasabb, a fejlődőkben kevésbé egyértelmű a trend, van ahol csökkent, de továbbra is jelentős. Az elmúlt évtizedekben a globális középjövedelműek (medián) és a felső 1% nyert, ami a feltörekvő országok (pl. Kína, India) középosztályainak erősödésére, illetve a fejlett országok felső rétegeinek növekvő jövedelem-koncentrációjára utal. Ugyanakkor az alacsonyabb jövedelmű rétegek mind a fejlett, mind a fejlődő országokban vesztesei az elmúlt időszak folyamatainak.

Az elmaradottság okai és következményei természetesen a közgazdászokat is élenként foglalkoztatják. A magyarázatokat két fő irányzathoz sorolhatjuk, egyesek külső, a rendszerben meglévő strukturális okokat, mások a belső tényezőket tartják meghatározónak az elmaradottság

magyarázatához. A külső okokat hibáztató elméletek szerint az elmaradottság alapvetően a világgazdasági rendszerből adódik, az elmaradott országok gyakorlatilag teljesen ki vannak téve az aktuális világgazdasági rendszerben uralkodó mechanizmusoknak, amelyek – jelen viszonyok között – szinte lehetetlenné teszik a kitörést a hátrányos helyzetből.

A dependencia iskola szerint a világgazdaságban a fejlett és elmaradott országok viszony-rendszere kiegyensúlyozatlan, aszimmetrikus interdependenciák uralkodnak.⁷ Ilyen egyenlőtlenség áll fenn:

1. A nemzetközi kereskedelemben, ezen belül is az áruszerkezetben (az elmaradottak egy-két termékre épülő exportja, szemben a másik fél diverzifikált termékstruktúrájával), a relációs szerkezetben (a fejlett ország kereskedelmében kis súllyal szereplő fejlődő, szemben az adott esetben domináns részarányal bíró fejlett partner), de az export-szektor rugalmasságában, a belső piac nagyságában, és még számos további tényezőben.

2. A tulajdonviszonyokban, mivel a tőkehiányos ország függ a tőkével rendelkezőtől, viszont fordítva ez nem jellemző.

3. A nemzetközi pénzügyi kapcsolatokban a finanszírozási függőség, ami az adós-hitelező viszony, illetve segélyt adó és kapó viszonyának egyenlőtlenségéből adódik, illetve a monetáris függőség, ami az egyes nemzeti valuták egyenlőtlenségéből következik.

4. A technológiában – a tudományos és kutató-fejlesztői bázissal rendelkező technológia-fejlesztők domináns pozíciójából adódó függőség. A függőségből adódó kumulatív és irreverzibilis folyamatok a globális egyenlőtlenség növekedését eredményezik.

Ezt a magyarázatot elsősorban a baloldali beállítottságú közgazdasági iskolák tették magukévá, az újbalsoldali és neomarxista közgazdászok (pl. Alghiri Emmanuel, Immanuel Wallerstein, Samit Amin) mellett a poszt-keynesiánus iskola képviselői (pl. Raul Prebisch, Albert O. Hirschman, Gunnar Myrdal, vagy a két „magyar lord” Thomas Balogh és Nicolas Kaldor).

Az ún. *mainstream* közgazdasági iskolák (klasszikus, neoklasszikus, monetáris, intézményi elméletek) ezzel szemben inkább az egyes országok belső tényezőiben keresik az elmaradottság magyarázatát. Már Ricardo komparatív előny elmélete is arra a következtetésre jut, hogy a kereskedelem az egyértelműen kedvezőtlenebb helyzetben lévő ország számára is előnyös, ha megfelelően szakosodik.

A mainstream elméletek alapvetően az érintett fejlődő országok belső körülményeiben látják az elmaradottság okát. Általánosságban az értendő ez alatt, hogy ezen országok nem képesek megfelelően „menedzselni” magukat, nem tudják kellő hatékonysággal felhasználni a rendelkezésükre álló erőforrásokat, és kihasználni az adódó lehetőségeket. Mi miatt nem képesek erre?

1. E társadalmakban elmaradt vagy csak hiányosan történt meg a fejlődés számára nélkülözhetetlen intézmények, ismeretek generációról generációra történő felhalmozódása. Ez jelentkezik például a politikában (demokratikus deficitek), a szociális infrastruktúrában (oktatás) stb.

2. A vállalkozószellem hiánya, ami miatt a rendelkezésre álló gazdasági erőforrásokat sem képesek hatékonyan felhasználni.

3. A kulturális örökség, ami akadályozza a modern – kapitalista jellegű – fejlődéshez alapvető

⁷ Az aszimmetrikus interdependencia a fejlettek és fejlődők egymástól való függésének (interdependencia) sajátosságára utal, nevezetesen, hogy ez a kapcsolat aszimmetrikus, azaz az egyik fél (a fejlődő) jobban függ a másiktól, mint viszont.

piacorientált gondolkodásmód elterjedését.⁸ A hagyományokhoz való erős ragaszkodás, az új dolgoktól való idegenkedés mind akadályai lehetnek a megfelelő gazdasági növekedési dinamika kialakulásának.

Eltérnek az elméletek már az egyenlőtlenség megítélésében is. Míg a baloldali irányzatok (természetesen különböző szinteken) egyértelműen egyenlőségpártiak, illetve mindenképpen megváltoztatandónak tartják a társadalmi és a globális egyenlőtlenség jelenségét, addig az alapvetően angolszász gyökerű mainstream iskolák kevésbé tartják problémának a jövedelemegyenlőtlenséget, akár társadalmi, akár globális szinten. Egyrészt, mivel szerintük a gazdasági folyamatok jelentős része a kiegyenlítődé irányába mutat (hacsak külső hatások nem akadályozzák ebben), másrészt, ha a gazdaság növekszik, akkor annak hatásai leszivárognak (trickle-down) a szegényebbekhez is, vagyis felesleges a hatékonyságot rontó újraelosztási politikát folytatni.

A gazdagok és szegények közötti jövedelemkülönbség növekedése az utóbbi időszakban azonban politikai, gazdasági és társadalmi szempontból is egyre problematikusabb jelenség. Az OECD és az IMF elemzései is azt igazolják, hogy amennyiben a felső 20% (a gazdagok) jövedelmi részesedése nő, az középtávon a GDP csökkenéséhez vezet, míg ha az alsó 20% vagy a középosztály jövedelme nő, az a GDP emelkedését eredményezi középtávon [Dabla-Norris et al. 2015].

2. A KATOLIKUS TÁRSADALMI TANÍTÁS

A katolikus társadalmi tanítás társadalometikai elvek és belőlük adódó társadalomszervezési követelmények rendszere, a globális társadalom életének optimalizálását szem előtt tartó egységes állásfoglalás [Tomka, 1993: 11]. A katolikus társadalmi tanítás elsődlegesen a pápai, zsinati és püspökkari megnyilatkozásokon alapul. Az elmúlt 125 évben 15 pápai megnyilatkozás, enciklika, több mint 1300 püspökkari megnyilatkozás, szinódusi döntés jelent meg szociális problémákról, azok megoldásáról.

A tanítás a katolikus gondolkodás alapelvei mentén fogalmazódik meg. Ilyen alapelvnek tekinthető az emberi személy méltósága, a közjó, a szubszidiaritás és a szolidaritás [Az Igazság és Béke Pápai Tanácsa, 2007: 97]. Ugyanakkor a tanítás az adott kor szemléletét és tudományos ismereteit használja fel, ami megközelítésmódját és a vizsgált problémák körét is meghatározza [Tomka, 1993: 13]. A filozófiai alapok mellett megnőtt a konkrét tények és a társadalomtudományok jelentősége, nagyobb szerepet enged az alapelveknek megfelelő alternatív lehetőségeknek. Sőt, sok esetben nem is akar megfogalmazni konkrét tanítást, inkább párbeszédre szólít fel, vagy a helyi közösségek és szakemberek véleményalkotását várja [Tomka, 1993: 18]. A katolikus tanítás tehát nem tudományos szempontból kíván újat nyújtani a társadalmi kérdések vizsgálatakor, hanem a helyzet erkölcsi értékelését kívánja nyújtani: ennek alapvető része a felelősség fokának megállapítása, és az ebből fakadó cselekvésre történő buzdítás.

A következőkben elsősorban a globális egyenlőtlenség és a nemzetközi segélyezés témakörében foglaljuk össze a fő dokumentumok (elsősorban pápai enciklikák) megállapításait.

Bár a 18. századtól kezdve több pápa is foglalkozott a modern társadalom és az egyház vi-

⁸ A kapitalizmus 16. századi gyökerei a protestáns etika elterjedéséhez nyúlnak vissza, amely a takarékoskodás, a javakkal való jó sáfarkodás, az egyéni gazdagodás Istennek tetsző, üdvös voltát hirdette.

szonyával, a társadalmi tanítás első jelentős dokumentumának az 1891-ben XIII. Leó pápa által kibocsátott **Rerum Novarumot** (RN) tekinthetjük.⁹ A Rerum Novarum részben a terjedő szocializmusra adott válaszként a munkások társadalmon belüli helyzetével és kizsákmányolásával, vagyis közvetve a társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatban fogalmazta meg az egyház tanítását [RN 1-2]. Elutasítja a szocializmus megközelítését, a magántulajdon korlátozásával és az egyenlőséggel kapcsolatos követeléseit, ahogy az osztályellentéttel kapcsolatos állításait is. Erőteljesen érzékelhető az enciklikában, hogy a hagyományos organikus és hierarchikus társadalomképre alapoz, az alapvető szükségletek biztosítása mellett az egyenlőtlenséget a társadalom tagjai között létező különbözősége vezet vissza [Sniegocki, 2007: 107]. Ugyanakkor kifejti, hogy az államnak elsősorban az alsóbb osztályokra és a szegényekre kell tekintettel lenni, hiszen a „gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyaikkal” [RN29].

A negyven évvel később, 1931-ben megszületett **Quadragesimo Anno** (QA), XI. Piusz enciklikája, alapvetően megerősíti a Rerum Novarum tanításait, de az 1929 óta tartó világgazdasági válság új aktualitást ad a tanításnak. Erősebb kapitalizmus kritika jelenik meg benne, a kapitalizmus individualizmusát, valamint vagyon- és hatalomkoncentráló tendenciáját is kritizálja [QA 105-109]. Bár a mérsékelt szocialista irányzatok egyes törekvéseit jogosnak és elfogadhatónak tartja, azokat nem a szocializmus eszméjéből vezeti le; magát a szocialista eszmét továbbra is összeegyeztetlennel gondolja a keresztény tanítással [QA 116-120].

Az ötvenes évek végétől a világgazdaság átalakulása (a „harmadik világ” egyre erőteljesebb jelenléte) is indokolta a témával foglalkozó egyházi megnyilatkozások intenzívebbé válását. A QA után három évtizeddel, 1961-ben, a XXIII. János által kibocsátott enciklika, a **Mater et Magistra** (MM) az előző két enciklikánál kiemeltebb tárgyalja a globális egyenlőtlenség témakörét. A gyarmatrendszerek felbomlásával létrejövő új államok fejlődésének kérdése nemcsak gazdasági, de azon túlmutató kérdéseket is felvet. Jól látható ugyanakkor, hogy az enciklikák is támaszkodnak az adott kor tudományos meglátásaira: az enciklika kiemeli a tudományra és technológiára alapozott fejlődés fontosságát, igaz hozzászéli, hogy mindez csupán eszköz lehet, és nem öncél [MM246]. A szegény és nyomorgó nemzetek megsegítésére szólítja fel a gazdagabb nemzeteket, vagyis a bőséggel rendelkezésre álló termékeik megosztására [MM162]. Alapvetően azonban az elmaradottság okainak felszámolására buzdít, vagyis a segítségnek elsősorban a tudományos, műszaki és gazdasági fejlődést kell segítenie [MM165]. Az enciklika tehát elfogadja az ekkor népszerű modernizációs felfogás megközelítését, de kiemelten fontosnak tartja a gazdaságon túli – pl. értékrendi – tényezők figyelembe vételét [ld. MM74, MM83, MM175].

Az 1963-ban megjelent **Pacem in Terris** (PT) megerősíti a Mater et Magistra tanításait, de néhány, a témánk szempontjából releváns kérdésben még hangsúlyosabban fejti ki az egyház nézeteit. A szegény népek megsegítését továbbra is fontosnak tartja, de úgy, hogy eközben „sértetlenül meg tudják őrizni szabadságukat” [PT122].)

A vatikáni zsinat dokumentumai közé tartozik a 1965-re datálható **Gaudium et spes** (GS). Az „Egyház a mai világban” témában íródott konstitúció a nemzetközi gazdasági rendszer tekintetében kritikusabb, mint a XXIII. Jánoshoz köthető dokumentumok. A globális egyenlőtlenség csökkentését kiemelt kérdésnek tartja, bár mikéntjét részletesen nem tárgyalja [GS63-66].

⁹ Az enciklikák és dokumentumok forrása Tomka–Góják [1993], illetve a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja (<http://uj.katolikus.hu>).

A túlzott egyenlőtlenséget azonban határozott elítéli: a Föld javai minden emberért vannak, így méltányos arányban kell eljutniuk mindenkihez, és aki végső szükségét szenved, annak joga van mások vagyonából megszerezni magának a szükségeset [G69]. A szolidaritás és az egyéni kezdeményezés (szubszidiaritás) alapértékeit figyelembe kell venni, és a fejlődést nem szabad rábízni sem pusztán a piacra, sem csupán a közhatalomra [GS65].

VI. Pállal tovább erősödött az egyháznak a globális társadalmi folyamatokkal kapcsolatos állásfoglalása. Az 1967-ben kiadott **Populorum progressio** (PP) enciklika alaptémája a népek fejlődése, az elmaradottság és nyomor leküzdése [PP1, PP6]. A pápai enciklika jelentős részben támaszkodik a francia közgazdász, L. J. Lebreton gondolataira, aki maga is részt vett a dokumentum megformálásában [Sniegocki, 2009: 126]. Az enciklika a fejlődéssel és elmaradottsággal kapcsolatos korábbi egyházi megnyilatkozások nagyon koherens összefoglalását adja. Központi gondolata az integrált fejlődés koncepciója, amelyet az alapvető igények kielégítésének fontossága mellett a fejlődés, mint a gazdasági tényezőkön túlmutató koncepció hangsúlyozása jellemez. Az elmaradottságot okozó tényezők közül kiemeli a dokumentum a gyarmatosítás hatásait [PP7], de a nemzetközi gazdasági rendszer hiányosságait is, a megbillent egyensúlyt, ahol tervszerű beavatkozás szükséges.

A világgazdasági rendszer bírálata egyfajta kapitalizmus kritika is: egyenlőtlen felek között nem működnek megfelelően a piaci szabályok, a szabad kereskedelem csak növekvő egyenlőtlenséghez vezet [PP58]. Az enciklika ugyanakkor nem a szabad piac megszüntetését, vagy a nemzetközi gazdasági rendszer radikális átalakítását kezdeményezi, csupán a reformját: pl. erősebb nemzetközi intézményeket, szabályozást, igazságos árat, szükség esetén gazdasági véd intézkedéseket és segélyeket [PP61]. A forradalmat (kivételes eseteket leszámítva) nem támogatja, ugyanakkor az igazságtalanság elleni határozott fellépést igen [PP32].

VI. Pál enciklikája mindenképpen kiemelkedő jelentőségű a globális egyenlőtlenség okait és leküzdésének lehetőségeit, illetve a fejlődés nemzetközi dimenzióit tárgyaló egyházi dokumentumok között. Az aktuális nemzetközi rendszerrel kapcsolatos kritikája erősebb, és kevésbé optimista, mint elődje, XXIII. János megnyilatkozásai. Azt is megjegyezhetjük, hogy az enciklika a maga idejében együtt haladt, sőt, sok tekintetben meg is előzte kora tudományos diskurzusát [Sniegocki, 2009: 134]. A gazdasági tényezők helyett az alapvető szükségletek hangsúlyozása, a szerkezeti reformok szükségessége, az alulról jövő kezdeményezések ösztönzése, az ökológiai megfontolások figyelembe vétele, a kultúrák értékeinek tiszteletben tartása mind olyan tényezők, amelyek a következő évtizedek fejlődéssel foglalkozó elméleteinek központi elemeit alkotják.

VI. Pál a hetvenes években is többször megnyilatkozott a globális igazságosságot érintő kérdésekben. A Rerum Novarum kibocsátásának 80. évfordulójára, 1971-ben megjelent **Octogesima Adveniens** (OA) is aggodalmát fejezi ki a népességnövekedéssel kapcsolatos malthusianus elképzelések kapcsán, amelyek a népességnövekedést radikális (és az egyház tanításával ellentétes eszközöket propagáló) módszerekkel próbálják csökkenteni [OA18]), és ismételten felszólít a nemzetközi kapcsolatokban az igazságosság fokozottabb érvényesítésére [OA43-44]. Ugyanebben az évben született a püspöki szinódus „**De Iustitia in Mundo**” (Igazság a világban) kezdetű záródokumentuma, ami a negyedik, az Igazság megvalósítása címet viselő részében [39-73] konkrét javaslatokat is tesz már létező és tervezett nemzetközi kezdeményezések (ENSZ, UNCTAD) támogatására, így javasolja például a fejlődő országoknak egyoldalú kereskedelmi kedvezmények nyújtását, vagy a fejlesztési segélyek összegének emelését.

Az 1975-ben megjelent **Evangelii Nunciandi** (EN) enciklika ugyan nem tartozik a társadal-

mi enciklikák közé, de fontos megemlíteni, mivel részletesen foglalkozik a főként Latin-Amerikában népszerű felszabadítás-teológiával és az elnyomottaknak a társadalmi igazságtalanságok elleni harcával. Fontos eleme a dokumentumnak az erőszakos felszabadítás egyértelmű elutasítása: az igazságtalanság ellen kötelesség küzdeni, ugyanakkor az erőszak csak újabb erőszakot szül, így azt – a Populorum Progressióban tett zárójeles kitétel módosítva – elutasítja [EN37, ld. Sniegocki, 2007: 139].

II. János Pálhoz szintén több szociális enciklika köthető. A Rerum Novarum kibocsátásának 90. évfordulóján, 1981-ben jelent meg a **Laborem Exercens** (LE), ami az emberi munka méltóságát hangsúlyozva egyszerre kapitalizmus és szocializmus kritika. Az új lengyel pápa kiemelten hangsúlyozza a szolidaritás fontosságát, nemcsak társadalmi, nemzetközi szinten is [LE9].) Az 1984-es keltezésű **Liberatis Nuntius** elnevezésű pápai nyilatkozat, illetve a hasonló tartalmú 1986-os **Libertatis Conscientia**, a Hittani Kongregáció dokumentuma a felszabadítás-teológia határozott elítélését hozták. Bár a gazdagok és szegények közötti egyenlőtlenség botrányos, a pazarlás és a nyomor egymás mellett létezése tűrhetetlen, mégis, ennek a marxista áramlattól kölcsönzött értelmezése és főként megoldási javaslatai (pl. erőszakos forradalom) nem elfogadhatóak. Témánk szempontjából azonban még jelentősebb a Populorum Progressio kibocsátásának 20. évfordulóján, 1987-ben megjelent **Sollicitudo Rei Socialis** (SRS), amely helyzetértékelésében megállapítja, hogy a globális egyenlőtlenség kapcsán a helyzet rosszabb, mint két évtizede volt – a Populorum Progressio mérsékelt optimizmusa a helyzet lehetséges javítása kapcsán nem vált valóra. Míg a fejlett országokban rendelkezésre állnak az erőforrások, a déli részek elmaradottsága nemhogy csökkent volna, hanem inkább nőtt. De az egyenlőség érdekében tett intézkedések is többnyire félresiklanak. Az „egyenlőség” nevében történő jogfosztás, a gazdasági kezdeményezés és a kreativitás korlátozása nem vezet valódi egyenlőségre. Az alkotókészség helyett ez passzivitást, függőséget, a bürokrácia túltengését eredményezi – és ez a rendszer (ti. a szocializmus, vagy annak különböző változatai) ugyanúgy kiszolgáltatottságot eredményez, mint a kapitalizmus [SRS15].

A szegénységnek is sokféle formája van, és nemcsak az anyagiak hiánya értendő ez alatt: a nélkülözés a politikai szabadság, a kultúra, a vallásszabadság területén is jelentkezhet. A csak a gazdaságra koncentráló fejlesztési modellek ezeket nem is tudják kezelni. Ugyanakkor számos olyan automatikusan működő társadalmi és gazdasági mechanizmus létezik, amely fokozza az egyenlőtlenséget [SRS16], és a neo-kolonialista törekvések továbbra is jellemzőek [SRS 22]. A kölcsönös függés érzése egyre erősebb a világban, így a megoldást is a szolidaritás, a rászorulóknak megsegítése jelentheti. Az Egyház ugyanakkor nem tud technikai megoldást adni az elmaradottság csökkentésére, de a fejlődést sem szabad csupán technikai szintre korlátozni [SRS41].

Az 1991-ben kibocsátott **Centesimus Annus** (CA) elsősorban a Rerum Novarum által tárgyalt témakörök 20. század végi aktualitásával foglalkozik, így csak érintőlegesen tárgyalja a globális egyenlőtlenség témáját. Jól kirajzolódik benne ugyanakkor, hogy a szocialista rendszer bukását és a hidegháború végét nem a liberális kapitalista rendszer mint modell „győzelmének” tekinti. Bár elismeri a kapitalista rendszer pozitívumait, a túlzott egyenlőtlenséget továbbra is a kapitalizmus egyik fő bajának nevezi [CA35], és szükségesnek tartja az erősebb állami szabályozást a piacgazdaságok esetében. A harmadik világ speciális problémáira is kitér, kiemelve a szegénység kezeléseinek fontosságát [CA58].

XVI. Benedek **Caritas in Veritate** (CV) enciklikája a Populorum Progressio kibocsátásának 40. évfordulójára jelent volna meg, de végül több ok miatt – köztük az éppen lezajló világgazda-

sági válság okainak és hatásainak elemzése és az enciklikába építése érdekében – csak 2009-ben látott napvilágot.

Benedek enciklikája is a gazdag országok felelősségét hangsúlyozza: ellenzi a szellemi tulajdonjogok túlzott védelmezését, különösen az egészségügyben. Elismeri ugyanakkor, hogy a szegény országok egyes társadalmi normái és kulturális modelljei is hozzájárulnak a fejlődés lassúságához [CV22]. De van, ahol a hagyományos torzulásokon túl a növekedés negatív következményeként nő a szegélyesség és az egyenlőtlenség. Megállapítja, hogy a nélkülözés nem az anyagi javak hiányának függvénye, sokkal inkább a társadalmi források hiányáé, amelyek közül az intézményi feltételek a legfontosabbak [CV27]. Ugyanakkor elismeri a globalizáció érdemeit is: az elmaradottságból való kitorés motorja lehet egész régiók számára, és így önmagában nagyon is megfelelő utat jelent [CV33]. A piac, mint az egyén döntésén és szerződéses kapcsolatán alapuló intézmény társadalmi fontosságát is hangsúlyozza, de tévesnek tartja azt az elgondolást, miszerint a piacgazdaságnak ahhoz, hogy optimálisan működjön, felépítéséből következően szüksége van egy bizonyos arányú szegénységre és fejletlenségre [CV35].

Kiemelten tárgyalja az enciklika a szolidaritás fontosságát a világban: A népek fejlődése mindenekelőtt azon múlik, hogy önmagukat egyetlen családként ismerjék fel, amely valódi közösségként együtt munkálkodik, és amelyet olyan egyének alkotnak, akik nem egyszerűen csak egymás mellett élnek [CV53]. Az enciklika emellett állást foglal számos, a globális egyenlőtlenség kezelése kapcsán kulcsfontosságúnak tekinthető kérdésről is, mint pl. a migráció [CV62], a nemzetközi pénzügyi rendszer [CV65], vagy a fair trade [CV66].

A 2011-ben, első latin-amerikaiaként megválasztott Ferenc pápa elődeihez képest még inkább központi helyett adott a globális egyenlőtlenség és a nemzetközi gazdasági rendszerben jelentkező igazságtalanságok erősebb tematizálásához.

Az **Evangélii Gaudium** (EG) a jelen világ kihívásai kapcsán említi a kirekesztésen és egyenlőtlenségen alapuló gazdaságot, „ami öl” [EG53], elveti a „leszivárgás elméletet” (trickle-down theory), mely azt feltételezi, hogy minden, a szabad piac által támogatott gazdasági fejlődés önmagában nagyobb kiegyensúlyozottságot és társadalmi befogadást hoz létre a világban [EG54]. A szélsőséges egyenlőtlenséget az igazságtalan társadalmi struktúrákban kikristályosodott roszsznak tartja, amelyből kiindulva nem lehet jobb jövőt várni [EV59]. A mai gazdasági mechanizmusok ugyanakkor elősegítik a túlzott fogyasztást, és a féktelen konzumizmus, melyhez az egyenlőtlenség kapcsolódik, kétszeresen károsítja a társadalom szövetét [EV60].

Ferenc pápa 2015-ben kiadott **Laudato si'** (LS) enciklikájának központi kérdése ugyan a természeti környezetünk védelme, de ennek kapcsán is előkerül a globális egyenlőtlenség kérdése [LS48-52]. Megállapítja, hogy a környezeti ártalmak hatása a legszegényebbeket sújtja leginkább. Egy igazi ökológiai megközelítés mindig szociális megközelítéssé is válik, be kell illesztenie az igazságosságot a környezetről folytatott tárgyalásokba, hogy meghallja a föld kiáltását és a szegények kiáltását is.

2.1. KRITIKAI MEGNYILATKOZÁSOK

A pápai enciklikákat és nyilatkozatokat, amelyek a katolikus gondolkodás alapelvei mentén igyekeznek megfogalmazni az egyház álláspontját a mai világ egyes jelenségeiről, mindkét oldalról érik kritikák.

A mainstream kritika túl „baloldalinak” tartja, mivel az egyenlőtlenséget és a strukturális problémákat kárhóztatja, a jólét és fejlődés megteremtésének hátterét (amiben a kapitalizmus egyedülállóan sikeres) nem értékeli kellően, ráadásul „idealista” nemzetközi intézményi megoldásokat szorgalmaz.

A neo-konzervatív kritika központi alakja, Michael Novak is úgy látja, hogy a katolikus társadalmi tanítás túlértékeli az állam szerepét, és nem értékeli kellően a kapitalista rendszer előnyeit. Visszautasítja az enciklikákban gyakran visszatérő strukturális igazságtalanság koncepcióját, valamint azt, hogy a gazdag országok a szegények kizsákmányolása révén váltak volna gazdaggá [Novak, 1982: 285]. A szegénység szerinte inkább intézményi és kulturális tényezőkön alapul. A piacgazdaságon, demokratikus politikai rendszeren és a pluralisztikus, a szabadságot, a kreativitást, az individuumot középpontjába állító kultúrán alapuló demokratikus kapitalizmus – amely az Egyesült Államokat is jellemzi – az alapja egy ország sikerességének. A „gazdasági demokráciát”, a gazdasági alapjogok (élelem, lakhatás és egyéb alapszolgáltatások) ötletét, ami az enciklikákban is előkerül, kifejezetten támadja [Sniegocki, 2009: 161]. Az egyenlőtlenséget nem tartja megszüntetendőnek, hiszen munkára ösztönöz. A Centesimus Annusban a kapitalizmus megítélésének változását érzik, hiszen az enciklika elismeri a kapitalista rendszer számos pozitívumát [Sniegocki, 2009: 164], jóllehet II. János Pál enciklikája egyértelműen kritikus a kapitalista rendszer több elemével szemben [pl. CA33, CA35].

Booth [2007] ugyancsak kritikával szemléli az enciklikák szemléletét, különösen a globális egyenlőtlenség témakörében. Az egyenlőtlenség véleménye szerint nem a globalizáció miatt következett be az elmúlt időszakban, inkább azon országokra volt jellemző, amelyek nem vettek benne kellő intenzitással részt. A relatív egyenlőtlenség csökkentésének célját – amit Booth szerint [2007: 66] a *Pacem in Terris* is felvet – materialisztikus és hamis célkitűzésnek tartja. Az államközi segélyezést amúgy is az esetek többségében hatástalannak látja: nem indukálnak fejlődést, ugyanakkor számos negatív hatással járnak (pl. korrupció). A segélyezés jótékonyági (charity) alapon, és személyes szinten működik [Booth, 2007: 88].

Másik oldalról éppen az előbbieken kritizált elemeket tekintik a tanítás erősségének, ugyanakkor hiányosságnak tartják a strukturális elemzés inkonzisztenciáit, és azt, hogy nem kellően progresszív, hiszen elítéli a torz hatalmi struktúrák politikai megdöntésének radikálisabb formáit, nem foglal határozottabban állást a kapitalizmussal szemben, sokszor nem ad konkrétabb megoldási javaslatokat. Hobgood [1991] úgy látja, hogy a társadalmi tanításban a hagyományos (hierarchikus társadalomkép, közjó), a liberális (egyéni jogok, demokrácia, magántulajdon) és a radikális (strukturális szegénység léte, gazdasági egyenlőtlenség, koncentrált hatalom stb.) megközelítés keveredik, ami inkoherenciához vezet. Az enciklikák megoldási javaslatai sokszor a másik két megközelítésen alapulnak, így a kapitalizmus reformját javasolják, és nem az alternatív lehetőségekre szólnának fel [Sniegocki, 2009: 168]. Pedig a kapitalizmus alaptermészetéhez tartoznak azok a jelenségek, melyeket a katolikus tanítás elítél (individualizmus, hatalomkoncentráció, egyenlőtlenség, munkanélküliség, de a hagyományos társadalmi értékek és a közösség szétrombolása is). Vagyis a kritika szerint a tanítás éppen azoktól várja a rendszer átalakítását, akik a haszonélvezői és így a legkevésbé érdekeltek ebben – a privilegizált rétegek helyett az elnyomottakat kellene mobilizálni [Hobgood, 1991: 242].

A kritikai megjegyzések jól tükrözik a két irányzat eltérő vélekedését a katolikus társadalmi tanítással kapcsolatban. Az egyházi megnyilatkozások azonban sem eldönteni nem akarnak tudományos vitákat, sem „harmadik utat” nem kívánnak jelenteni. Ami leginkább a céljuk: fel-

hívni a figyelmet az igazságtalanságokra, és buzdítani a személyes cselekvésre a jó érdekében. Mindez jól látható a következőkben vizsgált nemzetközi fejlesztéspolitika vonatkozásában is.

3. A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSPOLITIKA MEGÍTÉLÉSE

A nemzetközi segélyezés a második világháborút követő időszakban dinamikusan növekvő tendenciát mutatott: a hatvanas évek elején a fejlett (ún. donor) országok mintegy 6,7 milliárd dollárt, azaz akkori éves nemzeti jövedelmük (GNI) mintegy 0,6%-át fordították a fejlődő országok segélyezésére. A fenti összeg 60%-a az Egyesült Államoktól származott, de a nyugat-európai országok és Japán is egyre jelentősebb segélyezőkké váltak. A segélyek motivációi és célországai természetesen különböztek: az Egyesült Államok számára a hidegháborús célok voltak elsődlegesek, a segélyek jelentős részét kimondottan az aktuális harmadik világbeli szövetségesek (Irán, Egyiptom, Pakisztán stb.) kapták. A korábbi nagy gyarmattartók segélyeit elsősorban felszabaldult gyarmataik kapták – a segélyek szerepe itt is sokszor a politikai és gazdasági befolyás fenntartása volt. Más nyugat-európai államok (pl. Németország) leginkább gazdasági érdekei mentén nyújtott támogatást, csakúgy, mint Japán, amely a nyolcvanas évekre a legnagyobb segélyezővé küzdötte fel magát, és elsősorban a dél-kelet-ázsiai országoknak nyújtott segítséget.

A segélyek összege 1990-től jelentősen visszaesett (a GNI 0,31-0,33%-áról 1997-re 0,22%-ra), amiben szerepet játszott a hidegháború befejezése és Japán gazdasági nehézségei is a kilencvenes évek folyamán. Ide tartozik az is, hogy a donor országok elvesztették bizalmukat a segélyek hatékony felhasználását illetően: a segélyekből megvalósuló elszigetelt projektek ritkán voltak képesek tartós változást előidézni a segélyezett országok életében. Problémát jelentett továbbra is, hogy a donor országok motivációi nem mindig a legrászorultabbat támogatták: a kilencvenes években a legtöbb segélyhez jutó három ország Kína, Izrael és Egyiptom voltak.

A nemzetközi segélyezés hatékonyságának növelése érdekében az ENSZ 2000-ben meghirdette a Millenniumi Fejlesztési Célok támogatását, amely a szegénység radikális visszaszorítását célozta meg a legelmaradottabb országokban. A program 8 célterületet emelt ki, ahol 2015-ig a források koncentrált felhasználásával igyekeztek javítani a legszegényebb rétegek életminőségét. A kiemelt célok: 1. a szegénység és éhezés felszámolása, 2. mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás, 3. nemek közötti egyenlőség, 4. gyermekhalandóság csökkentése, 5. anyai egészség védelme, 6. egyes betegségek (HIV/AIDS, malária) leküzdése, 7. környezeti fenntarthatóság és 8. globális partnerség a fejlesztés érdekében.

Az elért eredmények alapján a programot sok tekintetben sikeresnek értékelhetjük. Az extrém szegénységben élők száma az 1990-es 1,9 milliárról 2015-re 836 millióra csökkent, az alultáplált népesség aránya is megfeleződött ebben az időszakban, a gyermekhalandóság és az anyák gyermekágyi halálózása szintén. A malária és a HIV elleni küzdelemben is sikereket értek el [UNDP, 2015].

A segélyezés azonban továbbra is mellékes szempont a fejlett országok számára, a donor országok 2015-ben mintegy 147 milliárd USD-t fordítottak segélyezésre, ami össz-GDP-jük alig 0,3%-át teszi ki [OECD Statistical Data]. Az ENSZ ajánlása értelmében minden fejlett országnak éves GDP-je 0,7%-át az elmaradott országok segélyezésére kellene fordítania. Gyakorlatilag azonban néhány észak-európai országot leszámítva, a fejlett országok messze nem teljesítik ezt a kívánalmat.

A nemzetközi fejlesztéspolitika és segélyezés rengeteg etikai kérdést vet fel, ami az utóbbi időben vált tudományosan is kutatott témává [ld. Goulet, 2006]. A fejlesztéspolitikával kapcsolatos katolikus vélemény nyomon követhető a korábban már bemutatott megnyilatkozásokból. Erkölcsi kötelességnek nevezi, hogy a gazdagabb nemzetek segítséget nyújtsanak a szűkölködőknek [MM161], ugyanakkor a segélyezés praktikus előnyeire is felhívja a figyelmet: a szegény országoknak adott támogatás a közös vagyongyarapodás eszköze, ezen népek támogatása gazdaságilag is a legígéretesebb befektetés [CV60].

Az enciklikák ugyanakkor számos, a segélyezéssel összefüggő veszélyre is felhívják a figyelmet.¹⁰ Az egyik, a helyi közösség és egyének szuverenitásának és méltóságának védelme, vagyis nem szabad a hagyományos értékeket elpusztítani a gazdasági fejlődés érdekében. Figyelembe kell venni, hogy a fejlődés nemcsak gazdasági dimenzióból áll.

Fontos a szubszidiaritás elve, olyan programok előmozdítása, amelyek a jogok megerősítését célozzák, de egyidejűleg a felelősség vállalását is biztosítják. Meg kell továbbá őrizni az emberi személy központba állításának elvét, mert ő az elsődleges alany, akinek a fejlődés ügyéért felelőséget kell vállalnia [CV47].

Ugyanakkor a donor országok esetében is a szolidaritás és szubszidiaritás fontosságára hívja fel a figyelmet. E szerint a fejlesztési segélyeknél is a társadalmi szolidaritás olyan rendszerét kellene megvalósítani, amely organikus felépítésű, kevésbé bürokratikus (ám nem kevésbé szervezett), az egyén aktívabb részvételét is lehetővé teszi. A fejlesztési támogatások előteremtésére pedig részben olyan adózási szubszidiaritást javasol, amely lehetővé tenné, hogy az adó egy része felett meghatározott célok (pl. más népek segélyezése) érdekében rendelkezzenek az adófizetők [CV60].

Problémát jelenthet, hogy a nemzetközi segélyek az adományozók láncolatán vagy a kedvezményezettek körén belüli felelőtlen akciók következtében sokszor célt tévesztenek [CV22], vagy a kölcsönt nyújtó szándékán túlmutatva néha függőségi helyzetet eredményezhetnek, ráadásul a megsegített országon belül erősíthetik a helyi kizsákmányoló hatalom helyzetét [CV58]. Előfordul az is ugyanakkor, hogy a segélyezők a kulturális, kereskedelmi vagy politikai kapcsolat közegében exportálják a szegény országokba a maguk (redukcionista, korlátozott) szemléletét az emberről és az ember rendeltetéséről [CV29].

Ez utóbbi témakörön belül az ENSZ által koordinált (és számos bilaterális) fejlesztési programnak a születésszabályozással kapcsolatos ajánlásait és elvárásait illeti leginkább kritikával az egyház. Az ENSZ 1994-ben tartott kairói népesedési konferenciáján a születésszabályozás esetében elsősorban a fejlett országok delegáltjainak egy része szerette volna az abortuszt mint univerzálisan biztosítandó jogot elfogadtatni, amit a Vatikán és a muszlim országok delegáltjai megakadályoztak. A kérdés azonban továbbra is napirenden van, a Milleniumi Fejlesztési Célok több területén is előkerül (a nemek közötti egyenlőség, az anyai egészség védelme, de a szegénység csökkentése kapcsán is) [Scarnecchia–McKeegan 2009].

Az egyház álláspontja e tekintetben (különösen az abortuszhoz való jog, és az abortusz mint születésszabályozási eszköz) egyértelmű, és a katolikus tanítás elvei alapján megváltoztathatatlan is. A népességnövekedés problémáját nem szervezett, és főként a házastársak döntését korlátozó

¹⁰ Elsősorban a Caritas in veritate [2009] enciklikára hivatkozom, amely azonban sokszor visszautal a korábbi enciklikák ugyanezen témakörben tett hasonló megállapításaira.

születésszabályozással kell megoldani [MM193, PP37]. A népességnövekedés nem tekinthető a fejlődés akadályának, és különösen elítélendő, ha a gazdag országok gyakorolnak nyomást e téren a szegényebb országokra [SRS25]. A gazdaságilag fejlett országok, ahol az abortusz általánosan elfogadott, gyakran úgy igyekeznek kiterjeszteni ezt más államokra is, mintha ez volna a kulturális fejlődés útja. Olykor a fejlesztésekre adott segélyeket is meghatározott egészségpolitikai lépésekhez kötik, ami *de facto* magában foglalja az erőteljes születésszabályozás megkövetelését [CV28, LS50].

ÖSSZEZÉS

A világgazdaságban az elmúlt időszakot a növekvő egyenlőtlenségek jellemezték, ami számos kérdést vetett fel. A legalapvetőbb ennek kapcsán, hogy vajon a világrendszer szintjén jelentkező problémáról van-e szó, ahol egy alternatív nemzetközi gazdasági rendszer kialakítása az egyetlen lehetőség a változtatásra, vagy pedig az egyes országok, társadalmak szintjén kell és lehet kezelni a problémát, megfelelő intézményi, politikai, gazdasági struktúrák létrehozásával. Az egyház megnyilatkozásai ugyan tesznek utalásokat a világrendszer szintjén jelentkező strukturális problémákra, ugyanakkor ez korántsem tekinthető az egyik megközelítés maradéktalan elfogadásaként, és a másik elvetéseként. Az egyházi tanítás nem kíván konzisztens tudományos elméletet megfogalmazni a globális egyenlőtlenséggel kapcsolatban. Alapvetően olyan alapelvek meglétét követeli meg, mint a személy méltóságának tiszteletben tartása, amiből következik a szubszidiaritás, az egyénhez lehető legközelebbi döntési kompetenciák biztosítása, a közös érdekében való tevékenykedés, és a szolidaritás, vagyis egymás testvérnek tekintése. A katolikus tanítás ezen elvek hiánya vagy háttérbe szorulása miatt ítél el jelenségeket és ad erkölcsi útmutatást a követendő gyakorlat kapcsán. Ez a megközelítés azonban természetesen hathat ki a tudományos vizsgálódásra és a konkrét politikák kapcsán folytatott gyakorlatra is, ahogyan az történt a hatvanas-hetvenes években, a Populorum Progressio kapcsán, de ahogyan történik ma is, amikor Ferenc pápa megnyilatkozásai nemcsak felhívják a figyelmet az egyenlőtlenség és más globális problémákra, de egyben buzdítanak is a cselekvésre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acemoglu, D. – Robinson, J. A. (2013): *Miért buknak el nemzetek? A hatalom, a jólét és a szegénység eredete*. HVG Könyvek Kiadó, Budapest
- Az Igazság és Béke Pápai Tanácsa (2007): *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Szent István Társulat, Budapest
- Booth, P. (2007): *Aid, governance, and development*. p. 63-90. In: Booth P.: *Catholic Social Teaching and the Market Economy*. The Institute of Economic Affairs. London.
- Curran, C. E. (2014): *Catholic Social Teaching and Pope Benedict XVI*. Georgetown University Press. Washington D.C.
- Dabla-Norris, E. – Kochnar, K. – Ricka, F. – Suphaphiphat, N. – Tsounta, E. (2015): „Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective” *IMF Staff Discussion Note*, SDN/15/13, International Monetary Fund

- Goulet, D. (2006): *Development Ethics at Work. Explorations – 1960-2002*. Routledge, London – New York
- Hobgood, M. (1991): *Catholic Social Teaching and Economic Theory. Paradigms in Conflict*. Temple University Press, Philadelphia
- Landes, D. S. (1999): *The Wealth and Poverty of Nations. Why Some Are So Rich and Some So Poor*. W. W. Norton & Co, London – New York
- Maddison, A. (2001), *The World Economy: A Millennial Perspective*, OECD Development Centre, Paris
- Maddison, A. (2008): „The West and the Rest in the World Economy: 1000-2030.” *World Economics*. 9(4): 75-99.
- Milanovic, B. (2007): *Worlds Apart. Measuring International and Global Inequality*. Princeton University Press, Princeton és Oxford.
- Milanovic, B. (2009): „Global Inequality and the Global Inequality Extraction Ratio. The Story of the Past Two Centuries.” *World Bank Policy Research Working Paper No. 5044*, World Bank, Washington D. C.
- Novak, M. (1982): *The Spirit of Democratic Capitalism*. Simon & Schuster, New York
- OECD Statistical Data: <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm>. Letöltve: 2016. október 19.
- Oxfam (2016): „An Economy for the 1%. How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped.” *Oxfam Briefing Paper 210*.
- Scarnecchia, D. B. – McKeegan, T. (2009): *Millennium Development Goals in Lights of Catholic Social Teaching*. Catholic Family and Human Rights Institute, New York
- Sniegocki, J. (2009): *Catholic Social Teaching and Economic Globalization. A Quest for Alternatives*. Marquette University Press, Milwaukee
- Tomka M. (1993): *Az Egyház társadalmi tanítása*. p. 11-26. In: Tomka M. – Goják J. (szerk.): *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szent István Társulat, Budapest,
- Tomka M. – Goják J. (szerk.) (1993): *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szent István Társulat, Budapest
- UNDP (2015): *Millennium Development Goals Report*. United Nation Development Program, New York